

Ю. Ю. Бойко-Бузилькандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри практичної психології
Інститут кримінально-виконавчої служби

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДУШПАСТИРСЬКОЇ ОПІКИ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Представлено юридичний та психологічний аналіз основ організації та реалізації душпастирської опіки серед працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. Зазначено, що співпраця між двома інституціями, а саме системою виконання покарань та духівництвом, об'єктивно необхідна та доцільна.

Ключові слова: капелан, душпастирство, опіка, нормативно-правові документи, працівник Державної кримінально-виконавчої служби України.

Постановка проблеми. Пошук духовних орієнтирів завжди турбував суспільство. Століттями церква терпляче й неухильно виконувала свій материнський і вчительський обов'язок щодо гуманізації соціальних інститутів і принципів, що керують соціальним життям. Віра споконвічно допомагала переживати складнощі, втрати та кризи. Тривалий час люди через релігійні переконання зазнавали переслідувань, терору та репресій, однак продовжували вірити та розуміли цінність душпастирської опіки.

Сьогодні вагомі кроки назустріч духовенству зробили військові, медики та пенітенціаристи. Однак важливою проблемою залишається надання морально-психологічної допомоги та душпастирської опіки не лише об'єктам їхньої професійної діяльності, але і їм самих.

У Законі України від 14 травня 2015 р. № 419–VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах і установах, що належать до сфери управління ДПТС України» передбачено надання душпастирської опіки як засудженим та особам, взятим під варту, так і персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВСУ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців і священнослужителів, які опікуються пенітенціарним душпастирством, варто назвати І. Андрушка, Є. Бараша, Д. Гжегожа, Л. Кнодель, Г. Лопухова, К. Пантелея, І. Пахомова, М. Супруна, Р. Фатуллаєва, В. Хведчука, В. Яценка та ін. Проте дана проблематика потребує подальшого розроблення, особливо щодо пенітенціарного капеланства персоналу ДКВСУ, що зумовило вибір **мети** нашого наукового пошуку – розкрити нормативно-правові та психологічні аспекти душпастирської опіки працівників ДКВСУ.

Виклад основного матеріалу. Протягом століть церква суттєво впливала на реалізацію пенітенціарної функції держави. Нині система виконання покарань орієнтована на відмову від виконання покарань через кару, адже поняття «пенітенціарний» походить від латинського слова «poenitentia», що означає «каяття», тобто внутрішнє самоочищення, виправлення через покаяння [3, с. 65–66]. Церква бере під свою духовну опіку не тільки ув'язнених, засуджених і суб'єктів пробації, а й численний персонал органів та установ виконання покарань, а це майже 45 тис. осіб.

Історія капеланства сягає IV ст. та пов'язується з легендою про зустріч святого Мартина Турського із жебраком, якому святий Мартин віддав половину свого плаща, перетявши його мечем. Вночі святому Мартинові явився укритий його плащем Ісус Христос. Подобу цього плаща-покривала (лат. capella) носили в бій, а її охоронцем був капелан (capellanus) – духівник короля. Звідти й термін «каплиця» – місце збереження хоругви, а надалі богочинування [3, с. 117]. Що стосується системи виконання покарань, то відомим є той факт, що з ухваленням у 1779 р. Пенітенціарного акта вперше в історії було введено посаду тюремного капелана, який входив до штату пенітенціарної установи.

Служба в органах і установах виконання покарань організована на зразок військової і має виразний парамілітарний характер. Він проявляється в обов'язку носити форму, озброєнні та правилах, які дозволяють застосовувати зброю (на захист ізоляційної, а не виховної функції), в ієрархії службових ступенів, у послушху підпорядкованих, вимозі негайного виконання команд і наказів керівництва [7, с. 92]. Внаслідок здійснення такої специфічної трудової діяльності, під впливом особливостей служби (роботи) та на ґрунті індивідуальних

психологічних властивостей самого працівника досить частим явищем стає професійна деформація [1, с. 100]. Тому священнослужителі вважають своїм завданням моральну підтримку співробітників відомства, які добровільно, за власним покликанням перебувають за тюремним муром, виконуючи важку, але важливу суспільну роботу [2, с. 119]. Саме в даному аспекті найяскравіше простежується тандемічна взаємодія психології та релігії, практичного психолога та священнослужителя, які покликані супроводжувати особистість на тернистому шляху повернення душевної гармонії.

Цілком зрозуміло, що капелани пенітенціарного душпастирства здійснюють духовно-пастирську опіку персоналу органів і установ виконання покарань шляхом проведення духовно-просвітницької роботи [3, с. 70]. Отже, *душпастирську опіку працівників ДКВСУ розглядаємо як діяльність священнослужителів (капеланів), уповноважених релігійними організаціями, статуту (положення) яких зареєстровані встановленням законом порядком, в органах та установах виконання покарань, спрямовану на задоволення духовно-релігійних потреб співробітників і членів їхніх сімей.*

Досить цікавим та єдиним у своєму роді є дослідження І. Пахомова [5, с. 100]. Науковець проаналізував особливості релігійності персоналу ДКВСУ. У дослідженні взяли участь 453 працівники установ виконання покарань (далі – УВП), слідчих ізоляторів (далі – СІЗО) і пробації. Аналіз відповідей респондентів дозволив автору здійснити типологічний поділ працівників на дев'ять груп залежно від рівня їхньої релігійності, а саме: високий рівень зовнішньої та внутрішньої релігійності; високий рівень зовнішньої та середній рівень внутрішньої релігійності; середній рівень зовнішньої та високий рівень внутрішньої релігійності; середній рівень зовнішньої та внутрішньої релігійності; середній рівень зовнішньої та низький рівень внутрішньої релігійності; низький рівень зовнішньої та внутрішньої релігійності; байдужі до релігії; атеїсти. Представимо деякі узагальнення.

Працівникам ДКВСУ з *високим рівнем зовнішньої та внутрішньої релігійності* властиве поєднання глибокої внутрішньої віри із зовнішніми ознаками релігійності (регулярне відвідування богослужінь, прийняття Таїнств, активна участь у житті релігійної общини, читання духовної літератури), знання та неухильне виконання релігійних догматів. Респонденти із *середнім рівнем зовнішньої та низьким рівнем внутрішньої релігійності* рідко відвідують богослужіння, майже не приймають Таїнства, не читають духовну літературу, не знають особливостей віровчення, за наявності власної конфесійної визначеності не

розуміють різниці між православними церквами, належність до певної православної церкви вважають не обов'язковою. Респонденти з *низьким рівнем зовнішньої та внутрішньої релігійності* вагаються між вірою і невір'ям, інколи беруть участь у релігійних обрядах, час від часу відвідують релігійні служби, мають поверхове, фрагментарне уявлення про релігійні ідеї, цінності, піддаючи їх постійному сумніву; досить часто все ж ідентифікують себе з якоюсь релігією. *Байдужим до релігії* властива критика релігійних практик і заперечення їхньої доцільності, проте вони не заперечують деякі релігійні твердження (душа, гріх) та майже ніколи не беруть участі в релігійних святах і обрядах, майже не цікавляться релігійним життям, однак припускають наявність якоїсь надприродної сили або мають особистісні позаконфесійні вірування. *Атеїсти* ніколи не здійснюють релігійних практик, не вірять в існування Бога чи будь-якого іншого сакрального начала.

І. Пахомов виявив, що більшості працівників ДКВСУ притаманні середній рівень зовнішньої та низький рівень внутрішньої релігійності (37,4%) або низький рівень зовнішньої та внутрішньої релігійності (33,6%). Що стосується незначущих показників, то в досліджуваній вибірці було виявлено лише 1,1% працівників, які мають високий рівень зовнішньої та внутрішньої релігійності, а також 1,0% атеїстів. Констатуємо, що загалом працівники ДКВСУ відкриті до слова вірослужителів, прийняття душпастирської опіки.

Зауважимо, що душпастирську опіку працівників ДКВСУ регламентують такі нормативно-правові документи:

1. *Ст. 35 Конституції України* закріплює право кожного на свободу світогляду і віросповідання. Це право передбачає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

2. *Ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»* проголошує право на свободу совісті, яке включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу сповідувати / не сповідувати релігію, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

3. *Ст. 23 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»* підтримує проведення священнослужителями (капеланами) заходів душпастирської опіки з персоналом.

4. *Наказ ДПтС України від 7 липня 2011 р. № 221 «Про затвердження Положення про організацію виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України»* звертає увагу на важливість душпастирської опіки працівників ДКВСУ.

5. *Наказ Міністерства юстиції від 5 липня 2017 р. № 2170/5 «Про затвердження Положення про Душпастирську раду з питань релігійної опіки у пенітенціарній системі України»* орієнтує на нагальну необхідність організації та впровадження заходів душпастирської опіки серед персоналу органів і установ виконання покарань.

Однак найголовнішим документом, на який опираються у своїй професійній діяльності душпастирські, є Святе Письмо. Оскільки місія священнослужителя полягає в тому, щоб донести до людей ту радісну звістку, яку залишив Господь, бо слово «євангеліє» із грецької – «добра звістка».

Релігія є надзвичайно ефективним засобом впливу на моральність та духовність особистості. Розвиток релігійної свідомості передбачає безумовне дотримання людиною відповідних заповідей, моральних принципів і норм. Духовно-моральний вплив релігії на людину виконує психотерапевтичну і компенсаторну функції завдяки здатності релігії утшати, пом'якшувати стан стресу, виступати моральним стимулятором та сприяти моральному очищенню [6, с. 19].

Капелан має побачити обличчя Христа в тих, кому він допомагає своєю душпастирською працею, і одночасно показати обличчя Христа через життєве свідчення та слова, пам'ятаючи водночас, що Євангеліє отримане церквою через Боже об'явлення [7, с. 40].

Душпастирська робота з персоналом ДКВС України може проводитися в межах: морально-психологічного забезпечення службової діяльності (бесіди на духовну тематику, консультування з особистих питань, молебні з нагоди державних і відомчих свят); психологічної підготовки персоналу (духовні бесіди щодо сумлінного виконання службових обов'язків, особливо в екстремальних ситуаціях); забезпечення дотримання законності і службової дисципліни, профілактики правопорушень і надзвичайних подій; інформаційного забезпечення персоналу (духовні бесіди щодо любові до Батьківщини, громадської свідомості та відповідальності); культурно-просвітницької роботи (інформування з нагоди релігійних свят, організація паломництва до релігійних святинь); духовного супроводу (проведення богослужінь, Таїнств, треб, молебнів, духовне консультування) [4, с. 86–88].

Отже, душпастирська опіка працівників ДКВСУ здійснюється має індивідуальні і колективні форми. До індивідуальних форм належать сповіді, бесіди, консультації тощо, до колективних – богослужіння, проповіді, причастя, паломництво тощо.

Водночас саме принципи індивідуального підходу, безоціночного ставлення, доступності та віри в людину допомагають душпастирям досягати поставлених завдань. Основними завданнями пенітенціарного капелана (священнослужи-

теля) у ракурсі здійснення душпастирської опіки працівників ДКВСУ є: організація та проведення молитов, богослужінь, благословень, урочистих і поминальних заходів та інших релігійних обрядів і культів, з урахуванням державних і релігійних свят; катехізаторська робота; ознайомлення з основами релігійного вчення; виховання високого патріотичного почуття на основі морального і духовного потенціалу релігійної та культурної спадщини українського народу; благословення на подальшу військову службу; виховання толерантного ставлення до людей; ознайомлення з історією національного, культурного та релігійного становлення української державності; допомога в розвитку їхніх особистих і колективних моральних якостей: мужності, хоробрості, відповідальності, поміркованості, дисциплінованості, розсудливості; налагодження партнерських відносин із представниками релігійних організацій різних конфесій; забезпечення релігійною атрибутикою, духовною літературою й іншими речами, потрібними для задоволення їхніх релігійних потреб; участь у реабілітації працівників, які потребують психологічної допомоги; організація паломницьких поїздок до святинь; надання допомоги та підтримки.

Висновки. Співпраця між двома інституціями, системою виконання покарань і духівництвом, цілком обґрунтована та доцільна. Така взаємодія із представниками релігійних конфесій корисна для психічного здоров'я працівників ДКВСУ, оскільки надає чудову можливість проявляти власні духовні почуття та цінності та сприяє формуванню належного соціально-психологічного клімату в органах і підрозділах ДКВСУ. Серед основних напрямів діяльності пенітенціарного капелана такі: задоволення релігійних потреб працівників ДКВСУ та їхніх сімей; релігійно-освітня робота та соціально-доброчинна діяльність, які реалізуються в індивідуальних (сповідь, бесіда тощо) або колективних формах (богослужіння, проповідь, причастя, паломництво тощо) на принципах індивідуального підходу, безоціночного ставлення, доступності та віри в людину.

Варто зазначити, що реалізація душпастирської опіки працівників ДКВСУ на соціально-правовому рівні підтримується, однак потребує розроблення методичних юридико-психологічних рекомендацій, що і вбачаємо **в перспективах подальших розвідок.**

Література:

1. Бараш Є. Протидія професійній деформації персоналу пенітенціарної системи як невід'ємна складова процесу реформування ДКВС України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 4(2). С. 96–104.

2. Голоборотько Д. Законодавче забезпечення становлення та розвитку інституту священнослужителів (капеланів) у кримінально-виконавчій системі України. Національний юридичний журнал: теорія та практика. 2017. № 5. С. 117–121.
3. Дука О., Супрун М. Актуальні питання співробітництва української православної церкви та Державної пенітенціарної служби України: минуле й сьогодення. Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. 2014. № 2. С. 65–71.
4. Особливості духовного виховання засуджених та персоналу ДКВС України: навчальний посібник / за заг. ред. М. Супруна. Біла Церква, 2016. 122 с.
5. Пахомов І. Особливості релігійності персоналу ДКВС України. Сучасність і перспективи пенітенціарної душпастирської опіки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. К.: ІКВС, 2016. С. 99–104.
6. Проскура В. Роль церкви у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. Українським соціум. 2015. № 2(53). С. 17–25.
7. Служити ув'язненим: фахові орієнтири для душпастирства у пенітенціарних закладах / за заг. ред. О. Пантелея. Львів: Дон Боско, 2012. 242 с.

Бойко-Бузыль Ю. Ю. Юридико-психологические основы душпастирской опеки работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины

Представлен юридический и психологический анализ основ организации и реализации душпастирской опеки среди сотрудников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины. Отмечено, что сотрудничество между двумя институтами, а именно системой исполнения наказаний и духовенством, объективно необходимо и целесообразно.

Ключевые слова: капеллан, душпастирство, опека, нормативно-правовые документы, работник Государственной уголовно-исполнительной службы Украины.

Boiko-Buzyl Yu. Yu. Legal and psychological principles of the dyspaster's of officers of the state penitentiary service of Ukraine

Legal and psychological analysis was provided in respect of the organization and implementation frameworks of pastoral care among officers of the State Penitentiary Service of Ukraine. The cooperation between two institutions, i.e. correctional system and church, was mentioned to be objectively necessary and reasonable.

Key words: chaplain, pastoral care, care, regulatory documents, officer of State Penitentiary Service of Ukraine.